

Doseljenje

Prvi val naseljavanja Nijemaca poklopio se sa razdobljem pojačane kolonizacije napuštenih novooslobođenih krajeva Ugarske i Hrvatske (Slavonije) nakon odlaska Osmanlija. Tada Nijemci dolaze u Banat, Bačku, Baranju, Srijem i Slavoniju u tri vala tijekom 18. stoljeća¹. Na područje Srijema i Slavonije tom prigodom stižu njemački doseljenici samo u manjem broju i tek u nekoliko naselja, o čemu nam svjedoči F. S. Engel navodeći da osim u Novoj Rumi, te Sotinu i Jarmini nema seoskih naselja s njemačkim življem, uglavnom zbog bolesti kojima su u ovim krajevima izloženi. Većinom tada (1786. godine) žive u gradovima i trgovištima kao zanatlije ili nadničari i općenito ih domicilno stanovništvo naziva Švabamaz.

Nijemce tijekom 18. stoljeća na svoja vlastelinstva naseljavaju ugarski i slavonski veleposjednici, uglavnom kao obrtnike, trgovce ili službenike, ali i kao poljodjelce, želeći unaprijediti ovdašnju nerazvijenu privredu, koja vapi za ovom vrstom djelatnika. F. W. von Taube 1778. godine napominje da su doseljeni Nijemci, kao i ostali doseljenici u Slavoniju i Srijem, po državnom zakonu prvih šest godina oslobođeni od svih vladarskih davanja i nameta, dok oslobođenje od kuluka (rabote) i drugih dažbina vlastelinu traje do tri godine, a zatim naseljenici

VDG JAHRBUCH 2006

241

¹ Vladimir Geiger (1997): NESTANAK FOLKSDOJČERA, Nova stvarnost Zagreb, str. 10.

² Frantz Stephan Engel (1952): OPIS KRALJEVINE SLAVONIJE I VOJVODSTVA SREMA, prijevod rukopisa iz

1786. g. s njemačkog Vera Stojić, SANU, posebna izdanja, Beograd, Str. 303.

moraju postati kmetovi vlastelinstva. Stoga mnogi od njih poslije isteka ovoga roka

prodaju imanje i krišom nestaju s vlastelinstva³.

U Valpovu

Na sličan način je i valpovački gospodar barun Petar Anton von Prandau o vlastitom trošku 1745. godine doveo u Valpovo 48 osoba iz grada Kemptena (Švapska) kako bi razvio obrt na vlastelinstvu⁴. Međutim, zanimljivo je da je u trgovištu Valpovo prema popisu iz 1737. godine već prisutno tri doseljenika i to kućedomaćini Hans Georg Kaltnecker i Benedict Wimmer, te sluga Joseph Winklbauer (Binklbauer)⁵, kojih već u idućem popisu podložnika valpovačkog vlastelinstva iz 1748. godine nema, kao niti doseljenika iz Kemptena. Vjerojatno su prva trojica po isteku roka tijekom kojega su bili oslobođeni od davanja "nestala" sa vlastelinstva, dok obrtnici kao službenici vlastelinstva nisu obuhvaćeni ovim popisom.

U gradićima i gradovima

Značaj Nijemaca u tom razdoblju ogleda se u snazi obrta po trgovištima i manjim gradovima Slavonije. Obrti su tada specijalizirani po narodnostima, pa su Austrijanci i Nijemci tada na glasu kao nožari, puškari, stolari i tipografi, a dolaze iz Šleske, Pruske i Bavarske⁶. Uz doseljene Nijemce veže se i "umjetnost kuhanja piva", koja se ustalila upravo doseljavanjem prvih većih grupa doseljenika u gradove. Tako je najstariju hrvatsku tvornicu piva u osječkom Donjem gradu utemeljio 1664. godine Bauer, da bi istu u 18. stoljeću preuzela obitelj Raith⁷.

U selima

Mnogi od Nijemaca naseljenih po našim selima i manjim trgovištima u 18. stoljeću bili su obrtnici, ali su se uz obrt morali baviti i poljodjelstvom, jer na selu nisu imali kome prodati svoje proizvode⁸, obzirom da su slavonske obiteljske zadruge same proizvodile sve potrebne obrtničke proizvode. U tom razdoblju nema

242

VDG JAHRBUCH 2006

³ Friedrich Wilhelm von Taube (1778): HISTORISCHE UND GEOGRAPHISCHE BESCHREIBUNG DES KONIGREICH SLAVONIEN UND DES HERZOGTHUMS SIRMEN, SOWOHL NACH IHRER NATURLICHER BESCHAFFENHEIT, ALS AUCH NACH IHRER ISSIGEN VERFASSUNG UND NEUEN EINRICHTUNG IN KIRCHLICHEN, BURGERLICHEN UND MILITARISCHEN DINGEN, I., II, III. Bucher, Leipzig 1777, 1778., p. 35.

⁴ Vilko Čuržik (1994): VALPOVŠTINA KROZ STOLJEĆA; Narodno sveučilište "Ivan Meštrović", Valpovo, str. 26.

⁵ Ive Mažuran (2004): VALPOVO: SEDAM STOLJEĆA ZNAKOVITE PROŠLOSTI; Poglavarstvo grada Valpova; Matica hrvatska Ogranak Valpovo; "Grafika" Osijek, str. 73.

⁶ Rudolf Bičanić (1951): DOBA MANUFAKTURE U HRATSKOJ I SLAVONIJI (1750-1860); Izdavački zavod JAZU, Zagreb, str. 50.

⁷ Zlata Živaković-Kerže (1999): S TRADICIONALNIH NA NOVE PUTEVE – TRGOVINA, OBRT, INDUSTRIJA I BANKARSKE USTANOVE GRADA OSIJEKA NA PRIJELAZU STOLJEĆA OD GODINE 1868. DO 1918.

Prilozi za gospodarsku povijest grada Osijeka, II. dio; Hrvatski institut za povijest – Zagreb, Podružnica za

povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Slavonski Brod, Društvo za hrvatsku povjesnicu Osijek, str. 74.

⁹ Antun Dević (2004): ŽUPA JARMINA, Antun Dević Jarmina, "Pauk" Cerna, str. 89.

razlike između tradicionalne seoske i vlastelinske ekonomike, odnosno načina obrade zemljišta i prinosi usjeva nisu se kod njih razlikovali sve do polovice 19. stoljeća i ukidanja feudalizma⁹, a bili su vrlo niski (davali su u prosjeku samo tri puta više zrna od zasijanoga) i to zbog lošega načina obrade tla, slabe vučne stoke, lošeg sjemena i nedostatka gnojidbe tla. Stalni život na rubu gladi odrazio se i na natalitet seljaštva u Slavoniji i Srijemu u razdoblju 1785. do 1840. godina, koji stagnira ili minimalno raste, dok vlastelinska ekonomika u tom razdoblju počinje stalno pomalo napredovati zahvaljujući sve jačem iskorištavanju besplatnog seljačkog rada (rabote ili kuluk) na vlastelinskoj zemlji (alodiju)¹⁰. Seosko stanovništvo je krajnje siromašno, živi u kućama od drveta pokrivenima slamom ili daskom koje imaju male otvore umjesto prozora. U tim kućama je velika soba u kojoj svi spavaju i jedu, te soba bez stropa sa ognjištem za kuhanje i pečenje u kojoj se ujedno drži sušeno meso za zimu. Zemlju oru drvenim ralom koje vuku volovi, imaju dosta šljiva od kojih peku rakiju i pekmez, a jedu grah, krumpir i osobito kupus začinjen mašću, te dosta troše i meso – ovakav opis dao je biskup Petar Bakić o životu svojih podložnika krajem 18. stoljeća na crkvenom veleposjedu Đakovo¹¹. Nijemci koji tada žive na selu ne razlikuju se od svojih susjeda po standardu, o čemu nam svjedoči kanonska vizitacija crkve Svetog Vendelina u Jarmini iz 1837. godine u kojoj piše da su crkvu Nijemci sagradili 1769. godine "od naboja jer su bili siromašni", dok tajni vojni zemljovid Jarmine iz 1781./83. godine opisuje selo koje "... nema čvrste građevine, a tamošnja je crkva izgrađena od drveta" - ovo znači da su zidovi kuća i crkve izgrađeni od naboja (zemlje), a zvonik od drveta¹².

Novotarije

Seljaci tada nemaju pomoćnih gospodarskih zgrada, osim improviziranih nadstrešnica ili daščara, što možemo zaključiti i iz savjeta koje u svojem "Kućniku" daje Slavoncima Josip Stipan Relković (1796.), tako umjesto gumna propagira štagalj (SHTAGALJ) "od nimske riči zovu Hrvati – kod nas još jim imena nema". Ovaj narodni prosvjetitelj zagovara i uporabu kose za žetvu zobi, ječma i pšenice umjesto sra, kao i testere odnosno pile umjesto sjekire za rušenje i sječu stabala¹³. Međutim, za usvajanje ovih "novotarija" iz Europe, na slavonskom ćemo selu pričekati još više od pola stoljeća, a u slučaju kose i cijelo stoljeće, što zbog njihove skupoće, a što zbog "usporenoga tijeka vremena" u Slavoniji u odnosu na europski Zapad. Upravo će Nijemci imati važnu ulogu u prihvaćanju i širenju tehnoloških novina na našem selu, ali tek kada za to sazriju uvjeti i vremena.

243

VDG JAHRBUCH 2006

⁹ Igor Karaman (1997): POŽEGA U SRCU SLAVONIJE (STUDIJE IZ GOSPODARSKE I DRUŠTVENE POVIJESTI XVIII-XX STOLJEĆA), Naklada "Slap" Jastrebarsko, str. 55.

¹⁰ Slavko Gavrilović (1960): AGRARNI POKRETI U SREMU I SLAVONIJI POČETKOM XIX VEKA; SANU posebna izdanja, knjiga CCCXLIV, Odeljenje društvenih nauka knj. 37, Beograd, str. 10.

¹¹ Marin Srakić (1991): PONOVA USPOSTAVA I UREĐENJE VLASTELINSTVA BOSANSKO-ĐAKOVAČKE BISKUPIJE (Prema dokumentima Dijecezanskog arhiva u Đakovu); u "Peti znanstveni sabor Slavonije i Baranje" – zbornik radova, svezak 1, posebna izdanja XIII, JAZU, Osijek, str. 158.

¹² Antun Dević (2004): ŽUPA JARMINA, Antun Dević Jarmina, "Pauk" Cerna, str. 128.

¹³ Josip Stipan Relković (1989): KUCHNIK (prettisak iz 1796. godine); KIC "Privlačica" - edicija "Dukat", Vinkovci, str. 24-51.

Agrarna revolucija

Početak preokreta u agrikulturni Europe donosi opći rast cijena žita do kojega dolazi iza 1761. godine¹⁴, od kada značaj ove grane narodnog gospodarstva neprestano raste. Tako se nakon 1770. godine i Habsburškoj Monarhiji otvara vanjsko tržište za izvoz žitarica¹⁵. Ali trgovina žitom osobito se intenzivira u vrijeme napoleonskih ratova (početkom 19. stoljeća) i čini osnovu agrarne konjunktura u Europi, te u okviru toga dolazi do stalnog porasta alodijalne proizvodnje žitarica za prodaju na velikim vlastelinstvima u Slavoniji – iločkom, vukovarskom i valpovačkom¹⁶ uz sve jači pritisak na seljaštvo kroz besplatnu i osobito prekobrojnu rabotu (kuluk). Time u agrikulturnu sve više prodiru kapitalistički odnosi, kojima prepreku predstavlja stari feudalni poredak, što i kod nas dovodi do ukidanja kmetstva 1848. godine, unatoč jakom otporu veleposjedničkog sloja koji se boji razbijanja patrijarhalnog načina života na selu i socijalnog bunta seljaka¹⁷. Velika vlastelinstva na valu žitne konjunktura šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća na slavonskom području kreću u reorganizaciju i razvoj na

osnovi kapitalističkih tržišnih odnosa, koristeći radnu snagu seoskog stanovništva za razvoj agrikulture na vlastitom alodiju, čime se pretvaraju u kapitalistički veleposjed. To je razdoblje formiranja majura, odnosno novoga načina upravljanja, bonifikacije tla kroz melioracije i krčenje šumskih površina, izgradnje gospodarske infrastrukture (puteva i gospodarskih objekata), te nabave vučne stoke i suvremenih oruđa za obradu tla i sjetvu. Tako su na valpovačkom vlastelinstvu u razdoblju 1856. do 1868. godine formirani majuri i obavljene melioracije i krčenje šuma u korist oraničnih površina, podignute su gospodarske zgrade i stanovi za nadničare (tzv. pustare), nabavljena vučna stoka za rad (volovi i konji), te podignut parni mlin i kupljena dva lokomobila u Beču¹⁴. To vrijeme još uvijek obilježava nestašica najamne radne snage na veleposjedima, obzirom da većina seljaštva tada još živi u tradicionalnim zadrugama i malo je pravih najamnika bezemljaša za rad na alodiju, pa su nadnice relativno skupe za veleposjednika.

Agrarna kriza

Međutim, ovaj početni polet i uspon agrikulture i cijele privrede grubo je i drastično prekinut svjetskom agrarnom krizom iz 1873. godine, kada jeftino uvezeno žito iz Amerike drastično obara cijenu europskome žitu. Ova kriza je kod

244
VDG JAHRBUCH 2006

¹⁴ Dušan Čalić (1994): PROBLEMATIKA EKONOMSKOG I DRUŠTVENOG RAZVOJA RELJKOVIĆEVA VREMENA I KAKO SE ONI ODRAŽAVAJU U NJEGOVU SATIRU; Znanstveni skup: Vrijeme i djelo Matije Antuna Reljkovića, JAZU, Nova Gradiška 25.-27.10. 1984., str. 23.

¹⁵ Slavko Gavrilović (1960): AGRARNI POKRETI U SREMU I SLAVONIJI POČETKOM XIX VEKA; SANU – posebna izdanja, knjiga CCCXLIV, Odeljenje društvenih nauka, knj. 37, Beograd, str. 18.

¹⁶ Igor Karaman (1997): POŽEGA U SRCU SLAVONIJE (STUDIJE IZ GOSPODARSKE I DRUŠTVENE POVIJESTI XVIII-XX STOLJEĆA), Naklada "Slap" Jastrebarsko, str. 55.

¹⁷ Rudolf Bičanić (1951): DOBA MANUFAKTURE U HRATSKOJ I SLAVONIJI (1750-1860); Izdavački zavod JAZU, Zagreb, str. 39.

¹⁸ Igor Karaman (1997): IZ PROŠLOSTI SLAVONIJE, SRIJEMA I BARANJE – STUDIJE O DRUŠTVENOJ I GOSPODARSKOJ POVIJESTI XVIII-XX. STOLJEĆA; Povijesni arhiv, Osijek, str. 89-91.

nas potrajala dvadeset godina i bitno ograničila početni razvoj veletrgovačkog i industrijskog građanstva, pa se akumulacija kapitala počinje bazirati na unutarnjem robno-novčanom prometu i lihvarskom poslovanju na selu. Na sve ovo uslijedile su u Slavoniji loše godine između 1876. i 1883. u kojima su se izmjenjivale suše, poplave, tuče, jake zime i kasni mrazovi¹⁹, što je ubrzano dovelo do propadanja i raspada obiteljskih zadruga, prezaduživanja i hipotekarnih kredita koji su odveli u propast brojne slavonske gazde. Tako već 1895. godine u Slavoniji do pet jutara zemlje posjeduje 40 posto svih gospodarstava, ali svi oni tada posjeduju jedva 4 posto ukupnoga obradivog zemljišta. Od navedenih gospodarstava daljnjih 22 posto posjeduju ispod jednog jutra zemlje, što svakako nije dostatno niti za golo preživljavanje. Rezultat takvoga stanja bila je masovna prodaja u besćenje seoskih posjeda u Slavoniji zbog neplaćenih poreza i dugova, pri čemu je upravo u Srijemu i osječkoj županiji, a osobito slavonskoj Podravini, gdje je veliki posjed razmjerno najjače zastupljen, ovaj proces bio osobito izražen²⁰. Kao posljedica opće agrarne krize iza 1870. godine javlja se sve veći broj seljaka bezemljaša, dok je mogućnost zapošljavanja unutar zemlje relativno mala, što dovodi do unutarnjih migracija i emigracije u druge zemlje, a broj stanovništva na selu naglo raste uslijed bolje organizacije zdravstva i viška hrane.

Posljednji val

I upravo sredinom i krajem 19. stoljeća dolazi u Srijem i Slavoniju posljednji val Nijemaca koji vuče porijeklo iz ranije koloniziranih područja Banata, Bačke i Baranje²¹. Većinom su to bili siromašni nadničari i poljoprivrednici, koje je privukla bolja mogućnost zarade u okolici velikog industrijskog središta i na brojnim veleposjedima, kao i dostupnost zemlje koju jeftino kupuju u selima Valpovštine, Đakovštine i Srijema od prezaduženih starosjedilaca. Ovi doseljenici su seljačka djeca, odrasla na zemlji i očvrsla na seljačkim poslovima, te spremna na svaku poduzetničku aktivnost u novoj sredini. To ih čini pripravnima za agrarnu revoluciju koja se konačno približila i ovim zaostalim krajevima na periferiji Europe. Brzini i brojnosti ovoga naseljavanja svjedoči i Iso Kršnjavi navodeći u svojim "Listovima iz Slavonije" 1882. godine: "Oko Tovarnika i obližnjih sela svuda se jednako opaža sve veće prodiranje njemačkog življa. U Lovasu prije malo godina ne bijaše još Nijemaca, sada je polovica sela Nijemaca... Lovas prije naše, sad je po broju posla, a po imetku i ugledu sasna njemačko selo."²² Ovaj val naseljavanja

obuhvatio je stotinjak slavonskih naselja od okolice Vukovara i Vinkovaca, preko
245

VDG JAHRBUCH 2006

¹⁹ Zlata Živaković-Kerže (1999): S TRADICIONALNIH NA NOVE PUTEVE – TRGOVINA, OBRT, INDUSTRIJA I BANKARSKJE USTANOVE GRADA OSIJEKA NA PRIJELAZU STOLJEĆA OD GODINE 1868. DO 1918.

Prilozi za gospodarsku povijest grada Osijeka, II. dio; Hrvatski institut za povijest – Zagreb, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Slavonski Brod, Društvo za hrvatsku povijesnicu Osijek, str. 117-130.

²⁰ Igor Karaman (1997): IZ PROŠLOSTI SLAVONIJE, SRIJEMA I BARANJE – STUDIJE O DRUŠTVENOJ I GOSPODARSKOJ POVIJESTI XVIII.-XX. STOLJEĆA; Povijesni arhiv, Osijek, str. 194.

²¹ Vladimir Geiger (1997): NESTANAK FOLKSDOJČERA, Nova stvarnost Zagreb, str. 13.

²² Stanko Andrić (1993): SLAVONIJA – ZAVIČAJNA ČITANKA, 8. Iso Kršnjavi: O svekolikoj dekadenciji Slavonije; Književna revija, Osijek br. 2 1993, str. 100.

Osijeka, okolice Valpova, Đakovštine i Požeštine, pa sve do slavonske Posavine²³. Značajna brojem i kompaktna kao grupa, ova njemačka doseljenička grupacija bila je u stanju značajno utjecati na agrikulturu tadašnjega slavonskog sela i domicilno stanovništvo, prihvaćajući i donoseći sobom nove načine obrade tla, držanja stoke i uporabe novih sredstava za rad i strojeva.

Druga industrijska revolucija

Inače je to vrijeme "unutrašnje tehničke revolucije"²⁴, kada se iza 1894. godine napušta prerada brašna na vodenicama i u suvarama, a narod se priučio kupovanju gotovog brašna, dok svoju pšenicu prodaje u zrnju na tržnici – što svjedoči o definitivnom prodiranju tržišnih odnosa na slavonsko selo. Značajno je da se industrijsko poduzetništvo seli u veće gradove, pa je u Osijeku već 1873. godine Radionica poljoprivrednih strojeva Melchiora Lichta proizvela 730 željeznih plugova i 75 gospodarskih strojeva (drljača, kultivatora, sijačica, mlatila na vitlo), dok poduzetnici kao Michael Lay 1825. uvode i šire uzgoj novih industrijskih kultura za proizvodnju ulja – uljane repice, lana i konoplje, 1894. godine zabilježena je uspješna pokusna proizvodnja šećerne repe u okolici Osijeka, 1897. godine Ivan Fiedler počinje pokusni uzgoj lana za vlakno, a Reichenfeld u novinama "Die Drau" iste te godine reklamira mineralno gnojivo "superfosfat", dok braća Berger iste godine u istom listu oglašavaju prodaju parne vršalice, sijačice, plugova, triera i gepla. Također, Zemaljska vlada u Zagrebu 1885. godine uvodi katastar ratarske proizvodnje²⁵. Navedena agrarna revolucija radikalno mijenja proizvodne odnose na slavonskom selu – svi oni koji prihvaćaju novi način proizvodnje i tržišne odnose opstaju i naglo napreduju, dok oni koji u tome zaostanu stagniraju, siromaše i propadaju.

Njemačko gospodarsko čudo

Upravo je sklonost Nijemaca da usvoje novi način gospodarenja zemljom, uvođenje željeznog pluga kojega vuku konji, korištenje kose u žetvi pšenice, uvođenje uzgoja industrijskih i krmnih biljaka u plodored, kao i primjena parnih strojeva i mineralnih gnojiva, te sklonost interesnom udruživanju, podigla nekada siromašne doseljenike u bogate i samosvjesne poduzetnike i gazde širom slavonskih sela. Tijekom toga razdoblja Nijemci na ovim prostorima postaju sinonim radišnih, vrijednih i bogatih seljaka odanih obitelji i katoličkoj vjeri, te čitava naša sela odišu ovim radišnim kapitalističkim duhom i poletom. U samo pedesetak godina ova nacionalna zajednica stvorila je svoj specifični identitet u
246

VDG JAHRBUCH 2006

²³ Vladimir Geiger (1999): RADNI LOGOR VALPOVO 1945.-1946. – DOKUMENTI; Njemačka narodnosna zajednica Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, Osijek, str.203-253.

²⁴ Igor Karaman (1997): POŽEGA U SRCU SLAVONIJE (STUDIJE IZ GOSPODARSKJE I DRUŠTVENE POVIJESTI XVIII.-XX. STOLJEĆA), Naklada "Slap" Jastrebarsko, str. 183.

²⁵ Zlata Živaković-Kerže (1999): S TRADICIONALNIH NA NOVE PUTEVE – TRGOVINA, OBRT, INDUSTRIJA I BANKARSKJE USTANOVE GRADA OSIJEKA NA PRIJELAZU STOLJEĆA OD GODINE 1868. DO 1918.

Prilozi za gospodarsku povijest grada Osijeka, II. dio; Hrvatski institut za povijest – Zagreb, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Slavonski Brod, Društvo za hrvatsku povijesnicu Osijek, str.78-130.

panonskoj ravnici, kojim se je ponosila i kojemu su se okolni sugrađani divili i često ga oponašali. Ta novostečena samosvijest jasno se očituje u žalbi koju Stefan Tauber i drugovi iz Jarmine podnose 1932. godine Poljoprivrednom odjelu Banske uprave Savske banovine tražeći da se upravo njima dodijeli neko sporno zemljište u okolici, a na koje apliciraju kolonisti iz Markušice. Ovi vrijedni ljudi kao svoj glavni argument navode da zemlju "znaju bolje obrađivati od agrarnih interesnata i kolonista"²⁶.

Refleksije na Šokce

I na Valpovštinu navedene inovacije dolaze uglavnom posredovanjem

Nijemaca, iako nešto sporije – tako Stjepan Bahert navodi da je u Petrijevcima prvi počeo kosom kositi žito oko 1910. godine Nijemac Gernhard²⁷, dok Samaržija spominje da početkom 20. stoljeća obitelj Lachner u Koški posjeduje prvu vršalicu za žito, a da su tehniku punjenja opranih životinjskih crijeva odgovarajućim mesnim sadržajem naši Šokci također preuzeli od njemačkih doseljenika²⁸, te su njihovoj formi dali domaći sadržaj, pa su tako nastali kulen, kobasice i kulenove seke tako drage našim ljudima i danas. O arhitekturi naših tradicijskih kuća i smještaju njihovih gospodarskih zgrada, koje su činile tipičnu "šokačku" kuću i na koje su značajno utjecali ondašnja Država i "njemačka" moda, također bi se dalo razgovarati. Iz ovih primjera jasno se vidi način prijenosa tehnoloških novotarija i usvajanje noviteta u agrikulturi, koji su u cjelini preobrazili sliku slavonskoga sela i danas su zapamćeni kao "narodna" tradicija, a u stvari predstavljaju samo zadnji sloj drevne seljačke kulture ovdašnjih ljudi.

Osim u materijalnoj kulturi, ovdašnji Nijemci su ostavili dubokoga traga i u jeziku domicilnoga stanovništva, koje je upravo iz njemačkoga jezika preuzelo brojne vojničke, obrtničke i industrijske izraze. Te izraze domaće je stanovništvo zadržalo do današnjeg dana u manje ili više iskrivljenom obliku i izgovoru u vlastitom konverzacijskom jeziku²⁹.

Zaključak

Na kraju, ne zaboravimo da je od svih Nijemaca popisanih u Kraljevini Jugoslaviji tridesetih godina 20. stoljeća njih 45 postalo bilo poljodjelaca, da su oni živjeli na selu i dobrim dijelom sudjelovali u stvaranju duhovnoga i materijalnoga okruženja onoga što danas nostalgично zovemo "našim selom", a koje tako ubrzano izumire pod naletom današnjega liberalnoga kapitalizma.

247

VDG JAHRBUCH 2006

²⁶ Antun Dević (2004): ŽUPA JARMINA, Antun Dević Jarmina, "Pauk" Cerna, str. 124.

²⁷ Stjepan Bahert (1994): NA VRATIMA VALPOVŠTINE – SELO NA RIJEČI; Putujući Slavonijom broj 2-3, svibanj-lipanj 94, SN "Privlačica", Vinkovci, str. 52.

²⁸ Zdenko Samaržija (2004): KOŠKA, rukopis monografije; str. 94, 114-115.

²⁹ Krešimir Pavić (1991): POČECI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U SLAVONIJI NAKON OSLOBOĐENJA OD TURAKA, u "Peti znanstveni sabor Slavonije i Baranje – zbornik radova", svezak 1, posebna izdanja XIII, JAZU, Osijek, str. 337-339.

Einfluß der Deutschen auf die Entwicklung der Landwirtschaft in der walpacher Gegend

- Einblick in Materiale und Zeugnisse

Wenn wir über den Einfluß der Deutschen auf die Entwicklung der Landwirtschaft im Gebiet um die Stadt Valpovo sprechen, können wir nicht den weiteren Kontext der slawonischen Podravina, Baranja, als auch ganz Slawonien ausweichen, da dieser Einfluß nicht nur auf dieses enge Gebiet der menschlichen Tätigkeit begrenzt ist, sondern sich auf die Fülle des slawonischen Lebens während der hundertjährigen Anwesenheit dieser Volksgemeinschaft auf dem Boden Kroatiens widerspiegelt. Mit dem Einblick in die Umstände der Ankunft und des späteren Lebens der angesiedelten Deutschen in unsere Heimat, als auch die Ereignisse, die in den Weltverhältnissen das Schicksal der Menschen auf diesem Gebiet beeinflussten, sieht man die Neigung der Deutschen, sich der neuen Weise der Bodenverwirtschaftung anzueignen –Einführung des Eisenpfluges, der von Pferden gezogen wurde, der Gebrauch der Sense bei der Ernte, die Einführung von angebauten Industrie- und Futterpflanzen, als auch die Anwendung von Dampfmaschinen und Mineräldüngemitteln. Besondere Neigungen einer Interessenvereinigung erlebten die einst armen Ansiedler- sie wurden zu reichen und selbstbewußten Unternehmern und Herren in den Dörfern Slawoniens. Während dieser Zeit wurden die Deutschen auf diesem Gebiet zum Synonym von fleißigen und reichen Bauern, die der Familie und dem Katholizismus treu waren. Ganze Dörfer zeigen diesen fleißigen, kapitalistischen Geist. In nur 50 Jahren stellte diese Nationalgemeinschaft ihre spezifische Identität in der Panonischen Ebene her, auf die sie stolz war und von anderen Mitbürgern, die in der Umgebung lebten, beneidet und oft nachgeahmt wurden. Man soll nicht vergessen, dass von allen Deutschen die im Königsreich Jugoslawien in den 30-er Jahren des 20. Jahrhunderts eingeschrieben wurden, 45 Prozent Bauer waren und in Dörfern lebten und dabei im guten Teil an der

Bildung einer geistvollen und materiellen Umgebung teilnahmen, was wir heute nostalgisch "unser Dorf" nennen, das so schnell unter dem Druck des heutigen liberalen Kapitalismus ausstirbt

248

VDG JAHRBUCH 2006

Ivan ČOSIĆ-BUKVIN